

Naar een kerkenvisie 2.0 ruimte om verschil te maken

RIS..... 03-2026

Judith Klokkenburg

ChristenUnie SGP

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Begrippen	4
Leeswijzer	5
1. Wat kerken doen	6
2. De kerk verandert	7
3. Wat is er aan de hand?	8
4. Hoe kan het ook?	10
5. Naar een kerkenvisie 2.0: ruimte om verschil te maken	11
Slotwoord	13

Inleiding

Kerken maken verschil: in 2012 verscheen reeds een omvangrijk rapport van het Verwey-Jonker instituut over de inzet van internationale kerken in Den Haag.¹ Recenter verscheen in Rotterdam een rapport dat de maatschappelijke activiteiten van levensbeschouwelijke organisaties heeft omgezet naar een waarde in euro's: alleen al in de meest conservatieve berekening komen de onderzoekers uit op een waarde van bijna 200 miljoen euro per jaar.² Die waarde komt tot uiting in een veelvoud aan activiteiten, zoals het organiseren van ontmoeting, taallessen, armoedebestrijding en (informele) zorg.

Fysieke ruimte is een basisvoorwaarde om bovengenoemde te kunnen bieden. De ruimtelijke ordening moet de behoefte vanuit de samenleving dienen. Gezien de grote maatschappelijke rol die kerken vervullen en de behoefte die daaraan is, moeten we als gemeente de ruimte scheppen voor kerken om die rol daadwerkelijk te kunnen vervullen.

Al in 2005 is een uitgebreid onderzoek uitgevoerd naar gebedsruimte in Den Haag.³ In dit onderzoek komen verschillende aanbevelingen naar voren, waarvan we anno 2025 moeten concluderen dat we maar weinig zijn opgeschoten. Ondertussen is de urgentie van het huisvestingsprobleem van internationale kerken flink toegenomen. Internationale kerken groeien, er komen er meer bij en steeds meer kerken zullen in de komende jaren moeten verhuizen.

In de zoektocht naar ruimte lopen ze echter tegen muren aan, en die muren staan vooral bij de lokale overheid. Waar de gemeente dankbaar gebruik maakt van kerken om te helpen bij armoedebestrijding en sociale of culturele activiteiten, laat ze na om de voorwaarden te scheppen voor een goed vestigingsklimaat. Terwijl dat, zoals gezegd, de basisvoorwaarde is om het verschil te kunnen maken. Het begint met een dak.

Deze initiatiefnota is daarom een opmaat naar een Kerkenvisie 2.0 – een broodnodige opvolger van de visie op religieus erfgoed.⁴ Een visie op kerken is méér dan een visie op religieus erfgoed. Het is een visie op het cement van de Haagse samenleving, op ruimte voor ontmoeting en op de enorme impact van maatschappelijk initiatief dat door religieuze organisaties wordt ontplooid. Er is grote behoefte aan een Kerkenvisie 2.0: een visie die ruimte geeft aan religieuze organisaties om verschil te maken.

¹ [b0a256_7ceed8cf10a91716aa1747805cabbf1b.pdf](#)

² [119250_Omvang-karakter-maatschappelijke-karakter_WEB.pdf](#)

³ [Motie Ruimte voor gebed - RIS132713](#)

⁴ [DSO10025859_RV_kerkenvisie_bijlage_geamendeerd_ONTMOETINGSKERK](#)

Begrippen

In deze initiatiefnota hanteren we zo consequent mogelijk de term **'internationale kerken'**. Hiermee doelen we op een christelijke geloofsgemeenschap die grotendeels bestaat uit mensen met een migratieachtergrond en waarbij de culturele achtergrond een belangrijke rol speelt in de identiteitsbeleving van die gemeenschap. Deze term is passender dan de term 'migrantkerk': de kerken zijn immers in Nederland gevestigd, en veel leden van de kerken hebben (ook) de Nederlandse identiteit, soms al generaties lang.

Daarnaast hebben we het in het algemeen over **'kerken'**. De initiatiefnota moet een opmaat vormen naar een Kerkvisie 2.0, de opvolger van de Visie op Religieus Erfgoed. Het betekent dat de term 'kerk' niet zozeer alleen op de christelijke geloofsgemeenschappen doelt: in de geest van de Visie op Religieus Erfgoed betreft het alle religieuze organisaties. Om consequent te zijn in het woordgebruik kiest de indiener ervoor om het woord 'kerken' te hanteren. Waar het onderscheid tussen kerken als christelijke geloofsgemeenschappen en andere geloofsgemeenschappen wel van belang is, is dat aangegeven. In hoofdstuk 5 heeft de indiener ervoor gekozen om in de voorstellen de term **'religieuze organisaties'** te gebruiken, zodat daar geen misverstand kan bestaan over de bedoeling van de voorstellen.

Leeswijzer

In deze nota schetst de indiener achtereenvolgens een beeld van het maatschappelijk rendement van kerken, de veranderende manier van kerk zijn, de problemen waar kerken tegenaan lopen en best-practices om van te leren. Deze opbouw mondt uit in een aantal concrete voorstellen die, uitgewerkt, tezamen in een Kerkenvisie 2.0 moeten landen.

Wat kerken doen

Zoals in de inleiding al aangestipt, verzorgen kerken een groot aantal maatschappelijke activiteiten.

Een onderzoek uit 2006 onder Haagse migrantenkerken becijferde het maatschappelijk rendement van de op dat moment ongeveer 110 migrantenkerken in onze stad op 17,5 miljoen euro.⁵ Met het maatschappelijk rendement bedoelen we de kosten die de samenleving uitspaart vanwege de activiteiten van die kerken. De Engelstalige en wellicht meer bekende benaming is Social Return on Investment.

Het onderzoek concludeert eveneens dat er vaak onvoldoende aandacht is voor dat rendement, ook bij de gemeente. Dat resulteert in een gebrek aan faciliteiten, waarvan het gebrek aan een geschikte ruimte de meest prangende is. Andersom is bij kerken die wél over geschikte ruimte en faciliteiten beschikken, het enorme potentieel en de grote toegevoegde waarde van een kerkgemeenschap te zien.

Een mooi Haags voorbeeld van een religieuze organisatie die op verschillende manieren heel concreet impact maakt op de buurt, is Wijkcentrum De Rank. Deze kerk huisvest meerdere kerkgemeenschappen, maar is ook een buurtkamer, voedselbank, heeft een 2e Kanssjob waar gebruikte kleding gedoneerd wordt die weggegeven kan worden aan mensen die het kunnen gebruiken. Deze plek brengt veel maatschappelijke waarde in de wijk en is voor inwoners een vertrouwde plek om binnen te lopen voor een gratis kopje koffie of thee. Daarom wordt de plek ook gebruikt voor tal van activiteiten van en voor de buurt, maar ook door de gemeente. Zo is ook de Helpdesk Geldzaken op deze plek te vinden.

De kerk is een laagdrempelige en vertrouwde omgeving voor veel inwoners in onze stad. In tegenstelling tot de (lokale) overheid, stappen mensen wel naar hun kerkgenoten, pastor of dominee toe met hun problemen. Kerken zijn daarom in de perfecte positie om een positieve impact te leveren en te werken aan oplossingen voor de vraagstukken die leden van de gemeenschap bij hen neerleggen. Het zijn de haarvaten van de samenleving die we als lokale overheid moeten benutten en versterken. In de aanpak van armoedeproblematiek is de kerk een essentiële partner, omdat dát de plek is waar het verschil gemaakt wordt. Als stadhuis moeten we niet alleen proberen om zelf die vertrouwde omgeving voor mensen te worden, maar juist de vertrouwde plekken erkennen en de samenwerking zoeken.

⁵ [gratis-en-waardevol.pdf](#) p. 29

Hoofdstuk 2

De kerk verandert

Het genoemde voorbeeld van De Rank staat niet op zichzelf. Een groeiend aantal kerken in onze stad vormt een gemeenschap die niet alleen meer draait om een zondagse eredienst in een monumentaal gebouw. De functie van religieuze gemeenschappen en hun ruimtes verbreedt in toenemende mate naar het zijn van een ontmoetingsplek. Daar vindt de hele week door een verscheidenheid aan activiteiten plaats, die in steeds meer gevallen niet alleen voor de leden van de gemeenschap zijn, maar juist ook voor de buurt. Het laat de verbondenheid met de omgeving zien en heeft als gevolg dat een steeds breder publiek de kerk weet te vinden: niet noodzakelijkerwijs als gebedshuis, maar zeker wel als plek van ontmoeting. De religieuze gemeenschappen vervullen op die manier een belangrijke rol in (het vormen van) hechte lokale gemeenschappen. Ze bieden een (t)huis voor de buurt en dragen bij aan de bloei van Den Haag.

Niet alleen de manier waarop de kerk acteert, maar ook het profiel van kerken verandert. Waar het beeld van krimp in kerkgemeenschappen lange tijd het heersende beeld is geweest in veel traditionele Nederlandse kerken, zien we ook een tegenovergestelde trend: de kerk groeit! Met name in internationale kerken en pinkstergemeenten is een groei in zowel de ledenaantallen als het aantal kerken te zien. In 2021 becijferde Kaski (onderzoekscentrum religie en samenleving) dat ongeveer tweederde van de internationale kerken groeit en groei verwacht de komende jaren, waarvan ruim de helft meer dan 10% groei (!).⁶ De groei geeft dat ongeveer een kwart van de internationale kerken verwacht binnen twee à drie jaar te moeten verhuizen vanwege ruimtegebrek.

Naar schatting wonen er meer dan één miljoen migrantenchristenen in Nederland, waarvan het grootste deel in de Randstad.⁷ Deze christenen kerken in geloofsgemeenschappen, waarvan de schattingen uiteenlopen van zo'n duizend tot een paar duizend kerken in het land. In Den Haag zijn zo'n 100-150 internationale kerken gevestigd.⁸ Daarvan zoeken naar schatting ongeveer 35 kerken geschikte ruimte in de stad, omdat ze moeten verhuizen of omdat ze momenteel géén dak boven hun hoofd hebben. De behoefte aan ruimte voor internationale kerken is daarmee duidelijk in beeld.

Als lokale overheid spelen we echter onvoldoende in op de veranderende kerk en het ruimtevraagstuk, zeker als het gaat om gebiedsontwikkeling. In het volgende hoofdstuk wordt hierbij stilgestaan.

⁶ [1307000.pdf](#) o.a. p. 23

⁷ [Christenen in Nederland | Publicatie | Sociaal en Cultureel Planbureau p. 102-104](#)

⁸ [Boeklancering: Gids van internationale en migrantenkerken in Den Haag](#) - HUB: Den Haag Gids van internationale en migrantenkerken Den Haag

Wat is er aan de hand?

Dakloosheid is in de eerste plaats een woonprobleem: het begint met een dak. Voor bloeiende kerken is dat niet anders. De ongeveer 35 dakloze kerkgemeenschappen die bekend zijn, krijgen maar moeizaam voet aan de grond bij de gemeente. Het maakt dat veel kerken als nomaden van tijdelijke plek naar tijdelijke plek moeten verhuizen, of op creatieve wijze in woonkamers samenkomen. Daardoor blijft het enorme potentieel van bloeiende (t)huizen van ontmoeting in de buurt onbenut.

Het blijkt echter lastig te zijn om ruimte voor die kerken te vinden. Veel zoekende kerken in Den Haag lopen tegen problemen aan, waardoor ze niet aan ruimte komen. Hieronder geven we aan wat voorkomende problematieken zijn.

Allereerst is de samenwerking met de gemeente voor veel kerken moeizaam. Het heeft lang geduurd voor er een contactpersoon levensbeschouwelijke organisaties is aangesteld, en veel kerken kunnen de weg daarnaartoe nog onvoldoende vinden. Bovendien krijgen kerken die geschikte ruimte op het oog hebben, te maken met moeilijke en lange procedures bij de gemeente.

In de tweede plaats bestaat er een mismatch tussen bestaande kerkgebouwen en de behoefte van zoekende kerken. SKIN – Stichting Kerk in Nederland – deelt internationale kerken op in drie profielen:

- Startup-kerken, met enkele tientallen leden en een beperkt budget. Deze groep kerken zoekt vaak ruimte om te huren voor één tot enkele kerken per week. Geschikte ruimten zijn vaak buurthuizen, welzijnspanen of ruimte bij andere kerken.
- Scale-up-kerken: deze groep kerken heeft zo'n 100 tot 200 leden en aanzienlijk meer budget om te huren, maar vaak onvoldoende vermogen om te kopen. Veel kerken in dit profiel zoeken een eigen, vaste ruimte om te huren. Oplossingen kunnen gevonden worden in bedrijfspanden, voormalig feestzalen of buurthuizen.
- Grote kerken: de categorie kerkgemeenschappen met meer dan 200 leden. In deze categorie bevinden zich kerken die graag een gebouw of ruimte willen kopen, en in sommige gevallen zelf willen ontwikkelen. Voor deze categorie zijn leegkomende bestaande kerkgebouwen een oplossing, of samenwerking met ontwikkelaars in nieuwbouw.

Ongeveer tweederde van de internationale kerken vallen in de eerstgenoemde categorie qua grootte, een kwart in de tweede en slechts enkele kerken in de laatste categorie.

De mismatch ontstaat dus als juist leegstaande bestaande kerkgebouwen aangeboden worden aan kerken, terwijl dat voor meer dan 90% van de zoekende kerken geen optie is en totaal niet aansluit op de behoefte. Christenen in kleine internationale kerken vieren hun geloof vaak op een levendige manier, waarvoor een ander soort ruimte passend is dan de traditionele, monumentale kerkgebouwen die als kerk herkenbaar zijn. Met hun hoge stookkosten, specifieke inrichting en grootte zijn ze vaak ongeschikt voor de ruimtezoekende kerken.

Juist bij de ruimtes die wél geschikt zijn – buurthuizen, welzijnspannen en bedrijfspanden – lopen kerken vervolgens tegen problemen aan.

Zo is bij welzijnspannen de hoofdhuurder vaak een grote welzijnsorganisatie. En hoewel deze panden de bestemming 'maatschappelijk' hebben – waar religie ook onder valt – staan in de statuten van die organisaties strikte regels waardoor ze niet aan religieuze organisaties verhuren. Kerken lopen hierdoor de boot mis.

Bij bedrijfspanden is het probleem dat het bestemmingsplan het niet toelaat dat kerken een ruimte huren, ook al zijn de zalen of ruimtes in bedrijfspanden vaak heel geschikt: groot genoeg, voldoende parkeerplek, geen geluidsoverlast voor de buurt, dubbelgebruik op zondag heel goed mogelijk.

Ten derde zien we dat het in nieuwbouw zeer moeilijk is om ook (maatschappelijke) ruimte te creëren voor kerken. Ook de recent vastgestelde richtinggevende normen voor voorzieningen en groen⁹ geven slechts een nadenkplicht voor gebedsruimten, maar geen duidelijke normen voor een X aantal vierkante meter per X aantal inwoners. Daar komt bij dat er zelfs kerken door bouwplannen verdwijnen, zoals bij De Burgemeester, zonder dat meegewerkt wordt aan een andere locatie.

Juist om het maatschappelijk rendement dat kerken leveren, zoals toegelicht in hoofdstuk 1, te behouden of versterken, is huisvesting van het grootste belang. Kerken hebben de ruimte nodig om verschil te maken. In het volgende hoofdstuk beschrijven we een aantal voorbeelden van andere gemeenten waar het wél lukt om ruimte te maken voor kerken en welke mooie initiatieven daaruit voortvloeien.

⁹ Overige bestuurlijke stukken Haagse richtinggevende normen maatschappelijke voorzieningen en groen 2024 Gemeente Den Haag bijlage 1 p. 28

Hoe kan het ook?

In verschillende steden zijn voorbeelden te vinden hoe het óók kan. Naast praktische casussen, is misschien wel de meest impactvolle oplossing het verruimen van een bestemmingsplan. Daarvoor is Amstel III een goed voorbeeld.

Zoals eerder in deze nota uitgewerkt, zijn voor veel kerken die ruimte zoeken in de grote steden juist bedrijfsruimtes passende plekken voor hun activiteiten. Bedrijventerreinen of kantoorpanden lenen zich vaak goed voor een zondagse dienst van een kleine of middelgrote kerk. Er zijn parkeerplekken aanwezig, de panden en/of terreinen worden in het weekend vaak niet benut en door de afwezigheid van woningen kan er ook geen overlast van de muziek ervaren worden. Religieuze organisaties vissen helaas vaak achter het net als het gaat om huur van deze plekken vanwege het bestemmingsplan. Een goed voorbeeld van een werkend bestemmingsplan dat op een verantwoorde manier de ruimte beter benut, is Amstel III. Daar is een deel aangewezen met een dubbelbestemming maatschappelijk, waardoor religieuze organisaties in de avonden en het weekend hier kunnen huren. Zo wordt de bestaande ruimte beter benut zonder de beschikbare bedrijfsruimte af te laten nemen.

Blend Bloemhof in Rotterdam is een ander geslaagd voorbeeld. Doordeweeks is het een café, wordt er gratis koffie geschonken aan minder bedeelde mensen, is er een tweedehands kledingbank en zijn er ruimtes te huur voor vergaderingen. Op zondag vindt er een dienst plaats. Ook hier maakt juist die combinatie tussen religieuze functie enerzijds en sociaal ondernemers anderzijds dat Blend Bloemhof een ontmoetingsplek is die veel waarde toevoegt aan de buurt. Als welzijnsorganisaties hoofdhuurder van een pand zijn, kunnen ze tijdsloten verhuren aan geloofsgemeenschappen. Daarmee wordt het maatschappelijk rendement van zo'n plek in de wijk enorm versterkt.

De wijk Vathorst in Amersfoort is een relatief nieuwe wijk, waar Hart van Vathorst midden in de wijk te vinden is. De kerk concurreert hier niet met maatschappelijke organisaties om het schaarse vastgoed, maar werkt juist intensief met hen samen. De kerk is gevestigd in hetzelfde pand als twee zorginstellingen, een kinderdagverblijf, een kapper, een verloskundigenpraktijk en een sociale onderneming die dagbesteding biedt aan jongeren met een beperking. Hart van Vathorst is een dynamisch en multifunctioneel gebouw waarin religieuze, maatschappelijke en commerciële aspecten elkaar versterken. De wijk heeft daardoor letterlijk een kloppend hart.

Kerkverzamelgebouw Charity's House in Amsterdam Zuidoost biedt onderdak aan vijftien kerkgenootschappen. Het gebouw bestaat uit vijf kerkzalen, maar daarnaast zijn hier ook andere maatschappelijke organisaties te vinden, net als een kinderdagopvang en horeca. Het gebouw is mede ontwikkeld door een groot kerkgenootschap, en een samenwerkingsverband van een aantal kerken beheert het pand. De andere kerken en organisaties zijn huurder. Door deze organisatievorm is een bruisende plek in de wijk ontstaan die rendabel is en veel kerken en organisaties onderdak biedt. De constructie is duurzaam en zorgt dat de plek echt kan groeien, omdat zorgen over snelle verhuizingen van tijdelijke naar tijdelijke plek niet meer nodig zijn. Geen snelle oplossing voor de korte termijn, maar op lange termijn moet ook aan dergelijke grote oplossingen gedacht worden.

Naar een kerkenvisie 2.0: ruimte om verschil te maken

Voorstellen van de ChristenUnie/SGP

1. Makelpunt voor religieuze organisaties

Recent is het Makelpunt in Den Haag gelanceerd, om ruimtezoekers en ruimtevragers te matchen. Een dergelijk systeem voor religieuze organisaties kan helpen om vraag en aanbod goed af te stemmen en maakt het eenvoudiger om geschikte ruimte te vinden. Dit kan als aanvulling op het huidige Makelpunt uitgevoerd worden, of als aparte website.

2. Betrek religieuze organisaties bij de invulling van laagdrempelige ontmoetingsplekken

Zo profiteert de stad van hun lokale netwerken, toegankelijkheid en ervaring die zij op dit vlak hebben opgebouwd.

3. Inventariseer de huisvestingsvragen van religieuze organisaties

Het ontbreekt op dit moment aan helder zicht op de huisvestingsbehoefte van religieuze organisaties. Zoals aangegeven is er duidelijk sprake van een mismatch. De huisvestingsvragen moeten daarom beter geïnventariseerd worden.

4. Onderzoek creatieve mogelijkheden voor huisvesting

Betrek de goede voorbeelden bij de zoektocht naar oplossingen van het huisvestingsvraagstuk. Kijk naar koppelmogelijkheden met andere organisaties, en mogelijkheden op bedrijventerreinen.

5. Versnel het proces voor het aanvragen van ontheffing of een bestemmingsplanwijziging

Wanneer religieuze organisaties een geschikt pand vinden, maar de bestemming niet toelaat dat ze zich er mogen vestigen, moeten ze op het stadhuis een ontheffing of bestemmingsplanwijziging aanvragen. Dat duurt weken en soms maanden. Daardoor loopt een religieuze organisatie als huurder altijd achter op andere gegadigden. Het proces kan flink versneld worden door betere kaders en training van ambtenaren. Als het proces niet meer maanden, maar één à twee weken duurt, wordt het speelveld voor religieuze organisaties een stuk gelijkjer.

6. Creëer daar waar dat passend is een dubbelbestemming maatschappelijk op bedrijventerreinen

Door, naar voorbeeld van Almere en Amsterdam, bedrijventerreinen een dubbelbestemming maatschappelijk te geven, krijgen religieuze organisaties meer huurmogelijkheden op plekken waar dubbelgebruik passend is en geen problemen oplevert.

7. Geef organisaties zoals HUB Den Haag – of een ander samenwerkingsverband van kerken – een stevige positie bij het opstellen van gebiedsvisies

De ruimtevraag van kerken moet goed in beeld zijn en daarom moeten (organisaties van) kerken betrokken worden bij het opstellen van ruimtelijke documenten zoals gebiedsvisies. De nadenkplicht kan hiermee beter worden ingevuld.

8. Reserveer tijdig ruimte voor religieuze organisaties in gebiedsontwikkeling

Bij nieuwbouw moet rekening gehouden worden met ruimte voor religie. Multifunctioneel gebruik biedt maximale flexibiliteit in de planvorming, maar die ruimte moet wel tijdig gereserveerd worden, zodat we geen nieuwe wijken bouwen waar onvoldoende plek is voor bezinning.

9. Vergroot de beschikbaarheid van geschikte maatschappelijke ruimte en maatschappelijk tarief

Als de behoefte duidelijk in kaart is gebracht, dient ook in het aanbod voorzien te worden. Religie valt onder de bestemming maatschappelijk, maar dan moeten religieuze organisaties ook daadwerkelijk tegen maatschappelijk tarief geschikte ruimte kunnen huren.

10. Zorg dat religieuze organisaties niet uitgesloten worden in huurvoorwaarden

Religieuze organisaties kunnen op dit moment vaak niet huren bij welzijnsorganisaties, zelfs niet voor een activiteit die geen kerkdienst is. Dat zorgt ervoor dat veel maatschappelijke ruimte in onze stad, die op papier ook voor kerken beschikbaar is, dat in werkelijkheid niet is.

Slotwoord

Deze initiatiefnota presenteert tien voorstellen voor een Den Haag waar religieuze organisaties de ruimte krijgen om verschil te maken. Het zijn voorstellen die maken dat de stad meer plek voor geloof, bezinning en ontmoeting biedt. Bovendien levert het de stad een enorm maatschappelijk rendement op. Juist in een tijd waarin we voor een grote bouwoopgave staan en er vele duizenden nieuwe inwoners bij gaan komen, is het van groot belang ruimte te maken voor de behoefte aan levensbeschouwing.

Veel gemeenten hebben inmiddels een Kerkenvisie, en ook Den Haag heeft haar Visie op Religieus Erfgoed. Deze initiatiefnota is een opmaat naar een vervolg daarop, een Kerkenvisie 2.0. Een visie die niet alleen oog heeft voor de oude, bestaande kerkgebouwen, maar die breder kijkt en meer recht doet aan de enorme diversiteit aan geloofsgemeenschappen die onze stad rijk is. Daar past een visie bij die naar de bredere ruimtevraag kijkt. Als die gemeenschappen de ruimte krijgen om verschil te maken, komt de stad als geheel tot bloei.

